У глибоких печерах, зарослих колючим глодом і густими тернами, з прадавніх часів живе в Карпатських горах добрий — як каже переказ — і могутній гірський дух. Гуцули та підкарпатці звичайно звуть його так: "Той, що в скелі сидить". А я вам зраджу[1], що цей карпатський дух-чарівник має наймення Нямеш.

Отож одного ранку надумався Нямеш вилетіти зі своєї скелі та походити по землі, бо давно вже він зблизька не бачив, як у його околицях люди живуть. Взяв він на себе подобу вбогого підкарпатця, навісив на рамено кілька десятків хапок[2] на миші й пішов собі з гір у долину. Було те ні довго, ні коротко, як прийшов він до одного красного замку під стрімкою горою над блискучою річкою, що пливла по красних світло-зелених луках. Постукав він у ворота раз, постукав за якусь хвильку вдруге, а як ніхто на його клепання[3] не вийшов, то відчинив хвіртку та й вступив у подвір’я. З подвір’я перейшов до саду, що оточував великий замок, і тут стрінув гарну панночку — замкового пана доньку. Вклонився їй низенько й гречно промовив:

— Милостива панночко! Пожалійте вбогого подорожнього. Купіть у мене якусь мишолапку[4] та дайте шматочок хлібця, бо я зучора ще нічого й на зубі не мав.

А панночка як не почервоніє, як не закрутить очима, як не затупотить ногами та в крик, немов її хтось під ніготь штрикнув:

— Геть звідси, волоцюго! Мало вас тут волочиться — жебрачви!.. Ось як свисну на своїх псів, то вони тебе злапають ліпше, як твої лапки на миші... Геть — і не оглядайся!..

Бідний Нямеш, нічого не кажучи, порачкував до хвіртки. Тільки головою покрутив. "Ну-ну,— міркує собі,— отака гарна, мов янгол, панночка, а така злюща, як чортиця. Ні, цього так лишити не можна! Невчену дитину треба вчить!"

Іде та собі от так міркує, аж приходить у бідне підгірське сільце. Бачить: на царині похилилась старенька, мохом обросла хатиночка. А на стовпі, що піддашок підпирає, на твердому папірці кривульками написано: "Латар". Подивився Нямеш на напис і на хатинку та й думає: "Ну, будь-що-будь! Зайду: подивлюсь, як живуть люди вбогі".

Тільки двері відхилив — побачив, що в хаті сидить швець-чоботар. Та був це такий убогий чоботар, що нових чобіт ніколи не робив, лише латки до старих пришивав, тому й звали його Латар-Пришивака.

Привітав швець Пришивака захожого мандрівника дуже ласкаво. А Нямеш йому тоді й каже:

— Може б, ви, пане добродію, купили в бідного мандрівника бодай одну лапку? Зучора не мав я ані рісочки в устах. Хоч би щось поклав на зуб.

Усміхнувся чоботар та й відказує:

— Любий мандрівнику! Навіщо ж нам мишолапка, коли в нас жодна миша нічого собі знайти не може з тої причини, що в нас ніколи нічого в запасі не буває! А що ви не обідали сьогодні, то сідайте! Ось будем щось вечеряти, то й вам дамо.

Тільки швець так промовив — увійшла в хату його донька. Глянув на неї Нямеш та аж рота роззявив. Була-бо вона, ну як крапля води на другу краплю подібна на ту панночку Іванку, що вигнала мандрівника з панського замку. І звали цю чоботарку так само — Іванка. Видима річ, була вона в полатаній одежинці, боса, мала запрацьовані руки. Зате була ласкава й привітна, як майовий ранок. Привітала й вона захожого щирим словом, а коли татко сказав, що запросив гостя на вечерю, Іванка враз принесла подорожньому теплої води, щоб він міг обмити втомлені ноги, й миттю взялась приправляти вечерю. Не була та вечеря багата: варена картопля-крумплі з олією та з сіллю й кухлик води. Але смакувала вона

Нямешеві, бо дали її від щирого серця, немов когось з рідні вітали. А коли по вечері мандрівник хотів іти далі, швець і його донька й слухати нічого не схотіли.

— Де ж таки це видано, де чувано, щоб подорожній чоловік проти ночі в ліс із хати виходив?! Переночуйте в нас, а завтра раненько й підете собі з Богом далі.

Подякував Нямеш гостинним господарям і ліг спати. Та він не спав. Як тільки заснули господарі, Нямеш потихеньку підвівся, підійшов до ліжка, що на ньому тихо спала чоботарівна, й нечутно підняв її в повітрі прямою дорогою понад лісами та ярами до того замку, де вранці спіткав злу панночку. Та при перельоті пробудилась у нього в руках чоботарівна.

— Не лякайся, моя дитино! — заспокоїв її добрий чарівник.— Я несу тебе в гарний замок. Там пробудеш рівно один рік, й буде тобі добре. За той час відпочинеш від важкої праці, навчишся добрих речей і собі, й таткові та й іншим людям зробиш радість. Тільки, як встанеш завтра рано, вмийся гарненько, одягни красні шовкові шати й усіх ласкаво повітай. А що завтра твої іменини, то візьми оцю мошонку[5] з дукатами й нагороди всіх слуг і челядників. А на той рік, саме на твої іменини, побачимось знову. Так лягай у це ліжко й будь щаслива!

Поклав її Нямеш у панянчине ліжко, а саму панянку Іванку взяв на руки та й полетів з нею до шевця, нічого не казавши. Там поклав на ліжко Іванки-чоботарівни, а сам відлетів до своїх гірських палат. Панянка ж Іванка, що звикла спати твердо й довго, навіть і не прокинулась, перелітаючи з гір на долину.

Чоботарівна спочатку не повірила, що все те — дійсність. Гадала, що то їй тільки такий приємний сон сниться; а що була дуже зморена за цілий день тяжкою працею, то враз і заснула в теплому та м’якому панському ліжку. Але ж щойно почало на світ благословлятися — прокинулась вона своїм звичаєм, подивилась довкола й очам своїм не

повірила. Покій чистий, високий, красно прибраний. Ліжко як образок. На підлозі — такі дорогі килими, що й стати на них страшно. А біля ліжка на стільчиках розложені такі чудові шовкові шати, що Іванка-чоботарівна ніколи таких і вві сні не бачила. Та згадала вона, що вночі їй добрий чарівник наказував, і тому враз підвелась, вимилась, одяглася, щиро помолилась перед великим святим образом.

Але в замку ще скрізь було тихо: тут не було звичаю вставати так рано. Та поки Іванка розглядала дорогі красні речі, що були в покою, увійшла до неї покоївка, несучи в руках тацю[6] з вранішньою шоколадою. Коли ж покоївка побачила, що панночка вже стоїть цілком одягнена, не свариться, а навіть ласкаво посміхається та ще й сама їй, служниці, "добридень" говорить,— так розгубилась з несподіванки, що аж тацю зі сніданком на підлогу впустила. Та панночка й на це не прогнівалась, а вийняла з мошонки дуката та й каже:

— Візьми, моя люба, на пам’ятку моїх сьогоднішніх іменин.

Вхопила дівчина гроші, тацю та черепки й, мов вітер, полетіла до кухні. П’ять хвилин дихала, мов витягнена з води риба,— не могла й слова сказати. А потім, як напилась студеної води, то прийшла до тями й розповіла всім слугам та челядникам, яке диво предивне сталося, що панночка зробилась ласкава, добра й лагідна та вибачлива. Челядники тільки руками на покоївку махали.

— Яке там,— говорять зі сміхом,— чудо! Ти, мабуть, звечора блекоти об’їлась[7], ото все чудо: не бачила, що тобі перед очима стоїть!

Але в цій хвилині сама Іванка до кухні вступила, всіх слуг обдарувала дукатом та й пішла до церкви.

Тоді вже всі слуги побачили навіч, що таки дійсно чудо сталось, бо пом’якшилось серце їхньої злої господині.

По службі Божій Іванка пішла до господаря, замкового ясного пана, привіталась з ним преласкаво й руку йому поцілувала.

Замковий пан так був усім заскочений[8], що мало-мало не зомлів від здивування. Та де ж бо таки: прийшла донька лагідна, усміхається, ласкаво в руку цілує, ні на що не нарікає і нічого не вимагає, не кричить, не приндиться, губи не копилить... Невидана й нечувана річ!..

І з того дня від пана до останнього свинопаса полюбили панночку Іванку більш за все на світі.

А правдива панянка Іванка тим часом ще спала в комірці Латаря-Пришиваки. Вже давно сам чоботар підвівся на рівні ноги, вже давно й Богу помолився, й за працю засів, навіть потихеньку вже половину пісеньок, які знав, промугикав, а донька його все спить та й спить.

Встав швець зі свого трьохногого дзиглика[9], заглянув у кімнатку та й посміхнувся:

— Ну, хай ще трохи поманіжиться, таки ж сьогодні її іменини.

Та сам і кізочку на пашу вигнав, й курям посипав, і кулешику на снідання зварив, та й знову сів за своє латання.

Аж нарешті прокинулась замкова панночка. Продрала очі — й остовпіла. Що за дурний жарт? Хто це насмілився її в такому свининці на ніч лишити? Чому не йде її дурна покоївка? Що то за смердючі лахи лежать біля її ліжка?..

І як розкричалась, як розгукалась зла панночка Іванка, аж луна гуде в малій чоботаревій хатці! Спочатку й швець стетерів[10]. А коли почув, як його донька кричить, чому й досі не принесли їй в ліжко шоколади на снідання,— помислив, що вона йому з глузду зійшла. Увійшов у кімнатку

й уже хотів до неї лагідне слово промовити. Та як не закричить на нього Іванка, як не почне лаяти, мов справді не він був швець-чоботар, а вона.

Та й узяла його за серце злість.

— Що ж це ти,— говорить,— дочко, дурману наїлась?

А та йому:

— Яка я тобі дочка? Та ти і такий, та ти й сякий...

Тоді вже не стерпів чоботар та як вхопив ременя, та й почав ним панянку Іванку вчити чемності, забувши, що вона — іменинниця. Спочатку вона кричала, крутилась, дряпалась, а далі побачила, що непереливки, й почала до розуму приходити. А як того розуму було напочатку мало, то швець показував їй на ремінь,— й тоді вона ставала розумнішою та звичайнішою. Помалу-малу почала вона все, що слід, робити: й козу доїти, й хату прибирати, й обід варити, й шмаття прати. Пізнала вона тепер, як то тяжко доводиться працювати вбогим людям, щоб мати найнеобхідніше!..

А тим часом Іванка-чоботарівна щасливо перебувала в замку. Однак з того не стала ні пишна, ні думна[11]. Згадувала свого тата, думала, як тепер самому тяжко живеться, й не знала, чим і як могла б йому допомогти. А замковий пан мав її за рідну доньку. Він так її дуже полюбив, що тільки й думав про те, як би їй зробити радість. Одягав її, як лялечку, повозом на баских конях возив, купував їй дуже гарні книжки з чудовими образками.

Одного разу поїхав він далеко-далеко з Іванкою в долину. Та й переїздили вони тим селом, де Іванчин татко був латарем-шевцем. Дуже хотілось Іванці заїхати додому, та ще не було року, відколи переніс її до замку добрий чарівник. Отож вона їхала, а панові нічого не говорила. Тим часом панянка Іванка саме в річці сорочки праником[12] вибивала.

Піднесла вона вгору голову, аж бачить — на містку її повіз, її кіньми запряжений, котиться, а в повозі сидить її татко — замковий пан — з якоюсь дівчиною. Вона кинула праника й помчала за колясою[13].

— Стій! Стій! Стривайте! Спиніться!.. — гукала вона щосили, аж швець кинув шило й дратву та вискочив на вулицю.

Злякався бідний чоловік, що знов затміння[14] на його доньку прийшло, що знову вона з глузду з’їхала.

— Чого ж ти ото так розкудкудакалась, Іванко?

— Та то ж мій тато!.. Та то ж мої коні!.. — гукала вся в сльозах панночка.

— Бідна ти моя дитино! — ніжно обняв її латар.— Тож знову приходить на тебе ота диявольська спокуса. Кріпись! Не дайся!

А що вона й слухати нічого не хотіла та все кудись бігти поривалась, то швець узяв її лагідно на руки, відніс до хати та, щоб вона не побігла знову за тим багатим повозом, прив’язав її на мотузочку до ніжки її ліжка.

Побачила панночка, що нема на її біду ради. Гірко заплакала, але ж сама собі сказала: "Ну, що ж! Як було добре,— не вміла й не хотіла шануватись, тож тепер треба потерпіти, коли Бог дав таку долю!" І з того часу стала вона такою ж доброю, звичайною та лагідною, як була й правдива чоботарева Іванка.

А час минав, і вже рік з роком зійшовся. І саме на Іванчині іменини прийшов до латаревої хатини бідний мандрівник, що продавав лапки на миші. Привітався лагідненько й попрохав нічлігу. Прийняла його панночка Іванка ласкаво, принесла йому теплої води на ноги, зварила крумплів ще

й сама облупила, на тарілку поклала й козиним молоком полила. І бачить Нямеш, що зовсім іншою стала сварлива та недобра панянка Іванка.

Отож як прийшла ніч, знову тихенько взяв на свої руки Нямеш Іванку-панночку та й відніс до замку її тата. По дорозі її розбудив та й каже:

— Не лякайся, Іванко, а лиш добре послухай, що я тобі скажу. Рік перед цим була ти надто пишна, думна та зарозуміла. А це — великий гріх. Пригадай собі, що ти робила: всіх лаяла, на всіх нападала, вбогих людей собаками затравлювала, нікого й ніколи не пожаліла. А тепер ось ти пізнала, як то тим убогим людям живеться. Напевне, відтепер нікому ти кривди чинити не будеш, бо ж тебе, невчену дитину, як бачу, добре швець Пришивака навчив. Так от тепер ти знову будеш дома, тільки — прошу тебе — будь така, як ти була в шевця.

З цими словами Нямеш зник, а панночку Іванку залишив у покою, де спала чоботарівна. Коли ж вона прокинулась і побачила другу Іванку,— дуже зраділа, почала її голубити та пестити. Розповіли дівчата одна одній, як поміняв їх чарівник з Карпатських гір, та й пішли разом до замкового пана, щоб і йому всю ту пригоду розповісти.

Пан аж заплакав з радості. Так він радів, що його правдива донька стала розумна й добра та ще й працьовита. Але ж що за цей рік полюбив він дуже й чоботарівну Іванку, то й вирішив, що її також візьме собі за доньку, нехай, мовляв, тепер будуть у замку, замість одної злої, аж дві добрі Іванки. І стали обидві Іванки немов рідні сестри. Та щоб чоботаревій Іванці не було сумно за татом, послав замковий пан по шевця свого золотом оздобленого повоза, щоб приїхав він до замку.

А швець тільки вгледів цей повіз та коней,— враз і подумав: "Ну, так і маєш! Знов прийшла на Іванку спокуса. Я гадав, що вона таки до хати вернеться, аж бачу, що вона знову якусь кепську штуку вивела! Буде на цей раз і мені халепа!.."

Та й, перехрестившись, з тривогою сів він у повіз, щоб до замку їхати. Однак, яке ж його чекало там здивування!

— Чи ж не ввижається мені часом, чи не верзеться щось несамовите? Може, тепер вже ніч, а не день, і, може, я не чуваю[15], а сплю?

Та поклав пальця в рота, та як не вкусить, аж кров закапала.

Побачив це пан, враз залив шевцеві ранку йодом та й говорить йому, що через того гірського чародія сталась така й така щаслива пригода й відтепер і він, чоботар Пришивака, і його славна донька Іванка житимуть у замку, як панам рівні. А щоб швець не нудився без роботи, то має він рік-річно, перед іменинами Іванок, пошити нові добрі чоботи з високими халявами для замкового пана і по новій парі найліпших черевиків обом Іванкам. Швець Пришивака радо на ті умови пристав, і з того часу живуть собі вкупі два батьки та дві доньки, Богу дякують і Нямеша похваляють та бідним людям роблять всяке добро.

[1] Зраджу — тут: відкрию таємницю, поясню, скажу. (Тут і далі приміт. упоряд.)

[2] Хапок — пристрій для ловіння мишей.

[3] Клепання — тут: стук.

[4] Мишолапка — тобто мишоловка.

[5] Мошонка — гаманець, капшук у вигляді мішечка для грошей і коштовностей.

[6] Таця — те саме, що підніс, таріль.

[7] Блекоти об’їлась — переносне значення — одуріти, одурманити.

[8] Заскочений — здивований.

[9] Дзиглик — стільчик.

[10] Стетерів — розгубився.

[11] Думна — те саме, що горда.

[12] Праник — дерев’яний валок для вибивання білизни під час прання.

[13] Коляса — візок, те ж саме, що коляска.

[14] Затміння — тут: психічна хвороба.

[15] Чувати — відчувати, дивитись.